

บทที่ 5

สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ อำเภอองาว จังหวัดลำปาง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของการจัดการป่าไม้ ลุ่มน้ำงาว การมีส่วนร่วมและวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ สมมติฐานการวิจัยมีดังนี้ ชาวบ้านลุ่มน้ำงาวมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ระดับปานกลาง จำนวนที่ดินทำกินของครัวเรือนการได้รับประโยชน์จากป่าและการได้รับข่าวสารเรื่องป่าไม้ มีความสัมพันธ์โดยตรงกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าไม้

รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ที่อาศัยอยู่ในลุ่มน้ำงาว อำเภอองาว จังหวัดลำปาง จำนวน 10 คนโดยวิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) มีเกณฑ์การคัดเลือกดังนี้คือ เป็นกลุ่มผู้นำทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น ผู้สูงอายุหรือสมาชิกในหมู่บ้าน ซึ่งรู้และมีส่วนเข้ามาเกี่ยวข้องกับการจัดการป่าไม้ลุ่มน้ำงาว สามารถลำดับเหตุการณ์หรือบอกประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับวิถีชีวิตการปฏิบัติและการได้ผลประโยชน์จากป่าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน กับหัวหน้าครัวเรือนหรือสมาชิกที่สามารถให้ข้อมูลได้ ที่อาศัยอยู่ในลุ่มน้ำงาว อำเภอองาว จังหวัดลำปาง จำนวน 97 คน โดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) มีเกณฑ์การคัดเลือกดังนี้ การจับสลากหมายเลขที่บ้านตามในสำเนาทะเบียนราษฎรของหมู่บ้านลุ่มน้ำงาว เครื่องมือเครื่องใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถามและการสัมภาษณ์ร่วมกับการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ใช้เวลาเก็บข้อมูลระหว่างเดือน กันยายน - ธันวาคม 2543

วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ร่วมกับการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของการจัดการทรัพยากรป่าไม้ โดยใช้การตรวจสอบ แยกแยะจัดหมวดหมู่ จัดลำดับความสำคัญและเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูล แล้วนำเสนอในรูปแบบของการพรรณนา ส่วนข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามที่สร้างขึ้นใช้การตรวจสอบ จัดหมวดหมู่ ลงรหัสและ บันทึกข้อมูลลงในโปรแกรมทางสถิติสำเร็จรูปสำหรับสังคมศาสตร์ (SL-MICRO) แล้วนำเสนอในรูปแบบของการพรรณนาและตาราง โดยใช้สถิติคำนวณค่า

มัธยิมเลขคณิต (Arithmetic Mean) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และค่าสหพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson Product Moment Correlation) ผลการวิจัยข้อมูลที่ได้จากทั้งสองส่วนนี้ได้นำมาอธิบายกันและกัน เพื่อให้ได้ผลการวิจัยที่สมบูรณ์และตรงกับความจริงมากที่สุด

5.1 สรุปผลการศึกษา

1) การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้

กลุ่มตัวอย่างมีขนาดที่ดินทำกินทางการเกษตรของครัวเรือนเฉลี่ย 4.7 ไร่ ซึ่งถือว่าไม่มากนักหรือน้อยเกินไปสำหรับชาวบ้านแต่ละครอบครัว ส่วนมากใช้ทำนาปลูกข้าวแต่สามารถดำเนินการได้เพียงปีละ 1 ครั้ง ไม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน คือ น.ส 3 ก และโฉนดที่ดิน

การใช้ที่ดินได้รับประโยชน์จากป่าไม้ในระดับปานกลาง เช่น แหล่งน้ำ แหล่งอาหาร แหล่งศึกษาธรรมชาติ และสถานที่ประกอบพิธีกรรม เป็นต้น (Mean =24.28 จากคะแนนสูงสุด 45 คะแนน) ส่วนมากเป็นกิจกรรมที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศป่าไม้และสิ่งแวดล้อมของป่าลุ่มน้ำงาม และเป็นกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้ป่าสามารถฟื้นตัวได้ทันต่อความต้องการของชาวบ้าน ตรงกับจุดประสงค์ของชาวบ้านในการรักษาป่าเพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติมากกว่า คำนึงถึงผลประโยชน์ที่ได้รับ

2) แนวทางและรูปแบบที่เหมาะสมกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้

ระยะแรกเป็นการบุกเบิกพื้นที่เพื่อปรับเป็นที่นาและใช้สร้างบ้าน โดจะบุกเบิกกันตามความสามารถของแต่ละครอบครัว เพื่อให้มีผลผลิตตลอดปีและสามารถเลี้ยงครอบครัวซึ่งมีสมาชิกจำนวนมากได้ การผลิตเพื่อการยังชีพเป็นส่วนใหญ่ เพราะพื้นที่ป่าไม่มีใครเป็นเจ้าของ ทุกคนสามารถเข้าไปบุกเบิกและจับจองได้ตามแต่จะต้องการ ชาวบ้านมีการพึ่งพาป่าสูง เช่น แหล่งน้ำ แหล่งเชื้อเพลิง แหล่งวัสดุก่อสร้าง และแหล่งอาหาร ทุกคนมองป่าในฐานะที่เอื้อประโยชน์ต่อการดำรงชีพเท่านั้น มีการพัฒนาการใช้ประโยชน์จากน้ำเพื่อการเกษตรโดยร่วมกันจัดทำเหมืองฝายไม้ และมีพิธีกรรม เช่น เลี้ยงผีขุนหัวยเพื่อแสดงความเคารพกตัญญู และเชื่อมโยงระหว่างชุมชนกับแหล่งต้นน้ำลำธาร โดยอาศัยอำนาจเหนือธรรมชาติที่คอยปกป้องรักษาป่าให้อุดมสมบูรณ์ มีน้ำกินน้ำใช้ตลอดปี

ระยะที่สองช่วงการอนุรักษ์ป่า ชาวบ้านเริ่มตระหนักถึงภาวะปัญหาการขาดแคลนน้ำ เนื่องจากการทำลายป่าหรือการใช้ประโยชน์จากป่าเกินกำลังความสามารถที่ธรรมชาติจะฟื้นตัวทัน ผู้ใหญ่และชาวบ้านได้ร่วมมือกันแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยใช้ประสบการณ์จากการสังเกตลักษณะการไหลของน้ำห้วยไฟ ซึ่งไหลลงสู่หมู่บ้านเป็นเกณฑ์กำหนดพื้นที่บริเวณลำห้วยแห้ง ห้วยหก ห้วยจำเมือง ห้วยหยวก เป็นพื้นที่ที่จะร่วมกันรักษาไว้เป็นป่าไม้บนพื้นฐานแนวความคิดเดียวกันคือ “เราทุกคนเป็นเจ้าของป่า” และได้นำเอาความเชื่อของชุมชนที่มีต่อป่าเดิมมาปรับใช้และปฏิบัติ ทำให้ชาวบ้านทุกคนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าตลอดมา โดยการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านพิธีกรรมทางศาสนา เช่น พิธีเลี้ยงผีขุนห้วย และพิธีบวชป่า ประกอบกับชาวบ้านได้รับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้ และได้เห็นตัวอย่างการรักษาป่าจากหมู่บ้านใกล้เคียง ทำให้เกิดการยอมรับปรับเปลี่ยนอุดมคติในการรักษาป่า และปฏิบัติตามโดยทั่วกันอย่างรวดเร็ว จากเดิมที่ชาวบ้านร่วมกันรักษาป่าเพื่อแก้ปัญหาวิกฤตเรื่องน้ำกินน้ำใช้สำหรับการอุปโภคบริโภคและการเกษตร มาเป็นเพื่อรักษาป่าไว้ให้ลูกหลาน และเพื่อเกิดการยอมรับทั้งภายในและภายนอกชุมชนตามลำดับ ใช้มาตรการขยายพื้นที่ป่าอนุรักษ์ซึ่งห้ามตัดไม้โดยเด็ดขาด แม้จะมีปัญหาความขัดแย้งกับกลุ่มผลประโยชน์อื่นบ้าง แต่ชาวบ้านก็รู้จักยืดหยุ่นให้เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าหรือตัดไม้ได้ในพื้นที่นอกเขตป่าไม้ โดยตกลงกันในลักษณะไม่เป็นลายลักษณ์อักษร เนื่องจากพื้นที่ป่าทั้งหมด กรมป่าไม้ได้กำหนดให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติป่าลุ่มน้ำยาว หากใครเข้าไปบุกรุกทำลายจะผิดกฎหมายและถูกลงโทษดำเนินคดีตามกฎหมายทันที

5.2 ประเด็นที่พบจากการศึกษาชุมชนลุ่มน้ำยาว อำเภองาว จังหวัดลำปาง

- 1) ชุมชนลุ่มน้ำยาวมีความพร้อมในระดับปานกลางที่จะร่วมมือกันจัดการทรัพยากรป่าไม้
- 2) ชุมชนลุ่มน้ำยาวได้ร่วมกันจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในรูปขององค์กรเอกชนอิสระมีประธานกรรมการ และสมาชิกขององค์กร มีคณะอนุกรรมการฝ่ายต่าง ๆ เช่น ฝ่ายป้องกันรักษาป่า กำลังสายตรวจ ฝ่ายประสานงานการมีส่วนร่วมในการปลูกป่า
- 3) ชุมชนลุ่มน้ำยาวมีการประชุมร่วมกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้หน่วยจัดการต้นน้ำเป็นประจำทุกเดือนเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาของชุมชน

- 4) ชุมชนมีสิทธิในการแสดงความคิดเห็นในการอนุรักษ์และวิธีการใช้ประโยชน์จากป่าและของป่ามาเป็นอาหารได้มากขึ้นเพียงใด
- 5) ชุมชนลุ่มน้ำงาวมีการประชุมร่วมกันออกกฎระเบียบของชุมชน และทุกคนต้องปฏิบัติตาม หากฝ่าฝืนจะได้รับโทษตามที่ตกลงกันไว้และอาจรุนแรงถึงขั้นดำเนินการตามกฎหมายบ้านเมือง
- 6) พบว่าชุมชนเริ่มตระหนักในการอนุรักษ์ป่าไม้ภายในเขตบ้านของชุมชนเอง

5.3 อภิปรายผลการวิจัย

1.) การศึกษาประวัติความเป็นมาของการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชนลุ่มน้ำงาว ในอดีตชาวบ้านชุมชนลุ่มน้ำงาวมีการพึ่งพาป่าสูง เห็นความสำคัญและประโยชน์ที่ได้รับจากป่า การผลิตเพื่อยังชีพ การบุกเบิกพื้นที่เป็นไปตามกำลังความสามารถของครอบครัวเพื่อให้เพียงพอกับการดำรงชีวิตของสมาชิก ชาวบ้านทุกกลุ่มได้ใช้ประโยชน์จากป่าทั้งทางตรงและทางอ้อม ไม่ว่าจะเป็นแหล่งน้ำ แหล่งอาหาร แหล่งเชื้อเพลิง แหล่งสมุนไพรหรือแหล่งวัสดุก่อสร้างอย่างเป็นธรรมและยั่งยืน ทุกคนมองป่าในฐานะที่เอื้อประโยชน์ต่อวิถีการดำรงชีวิตและได้สร้างความเชื่อมโยงระหว่างธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม คนและสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ด้วยการถ่ายทอดพิธีกรรมและความเชื่อชุมชนที่มีต่อป่า เช่น พิธีเลี้ยงผีขุนห้วย เพื่อทำสิ่งที่ไม่สามารถควบคุมได้ อย่างไรก็ตามพิธีกรรมและความเชื่อดังกล่าวยังให้การศึกษในเรื่องของการอนุรักษ์ป่าทางอ้อม และส่งเสริมความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้คงอยู่ต่อไปด้วย

เมื่อมีบุคคลภายนอกหมู่บ้านได้เข้ามาทำลายความเชื่อของชุมชนที่มีต่อป่าเดิมให้ลดลง โดยการเข้าไปตัดไม้ในบริเวณศาล อันถือเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ป่าถูกบุกรุกทำลายจนเสื่อมโทรมและลดลงอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดปัญหาวิกฤตการณ์น้ำอย่างรุนแรงชาวบ้านลุ่มน้ำงาวได้เริ่มตระหนักถึงสาเหตุว่าปัญหาดังกล่าว เกิดจากการตัดไม้ทำลายป่า จึงได้ร่วมกันประชุมปรึกษาหารือและนำแนวความคิด พิธีกรรมและความเชื่อของชุมชนที่มีต่อป่าเดิมมาปรับใช้และปฏิบัติสอดคล้องกับผลการศึกษา เสน่ห์ จามริก และคณะ (2536) ที่กล่าวว่าอุดมการณ์ป่าชุมชนของชาวบ้านในภาคเหนือจะมองป่าในฐานะเป็น “องค์กรของระบบวัฒนธรรม” ไม่ใช่เพียงพื้นที่สัตว์ป่าและต้นไม้เท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่ที่ใช้อำนาจและศีลธรรมตามหลักการที่ว่า ผู้ปกป้องป่าเท่านั้นจึงจะมีสิทธิได้รับประโยชน์จากป่าภายในเขตที่ตนปกป้อง ซึ่งชาวบ้านจะอธิบายอุดมการณ์ป่าไม้นี้ผ่านความเชื่อในเรื่องผีसानางไม้ และได้มีการผลิตซ้ำอุดมการณ์ป่าชุมชนดังกล่าว

มาโดยตลอด ซึ่ง อำนาจ คอวนิช (2528) กล่าวว่า ความเสียหายและความเดือดร้อนที่ชาวบ้านได้รับเกิด จากผลของการที่รัฐถือว่าป่าของรัฐ โดยที่รัฐจะใช้อำนาจจัดการอย่างไรก็ได้ จะยกให้ใครหรือไม่ยกให้ใครก็ได้ รัฐมองแต่เพียงผลทางเศรษฐกิจที่รัฐจะได้รับ โดยไม่คำนึงถึงความเป็นอยู่ของชาวบ้านที่อยู่ใกล้ป่า มีความผูกพันกับป่าอย่างแน่นแฟ้น ต้องอาศัยพึ่งพิงป่ามาตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย และสอดคล้องกับการศึกษา ของอำนาจ บันยารชุน (2539) ที่กล่าวว่า ปัญหาเรื่องการดูแลรักษาป่าอยู่ที่ความเข้าใจความหมายของ “ป่า” คุณค่าของป่ามิได้มีแต่เพียงทรัพยากรป่าไม้ แต่ยังรวมถึงความสมดุลทางธรรมชาติและทรัพยากร อันเนื่องมาจากความหลากหลายเนื่องมาจากความหลากหลายทางชีวภาพ นอกจากนี้ป่าไม้ไม่ได้ให้ประโยชน์แก่ชาวบ้านที่อาศัยอยู่รอบบริเวณป่าเท่านั้น เพราะป่ามิใช่ทรัพยากรท้องถิ่นอย่างเดียว แต่เป็นทรัพยากรของประเทศและของโลกด้วย หากเราเปลี่ยนความคิดเสียใหม่ว่า ชาวบ้านมีศักยภาพที่จะรักษาป่าไว้ ขณะเดียวกันป่าก็สามารถฟื้นฟูตัวเองได้เหมือนกัน จะทำให้เรามีโจทย์ชุดใหม่ที่ จะเป็นประโยชน์มากกว่าเดิมคือ จะสร้างแรงจูงใจอย่างไรที่จะให้ชาวบ้านดูแลรักษาป่าในพื้นที่ของตนเอง หากสามารถทำได้จะประหยัดงบประมาณด้านการปลูกป่าไปได้มาก และที่สำคัญยิ่งจะช่วยลดความขัดแย้งในพื้นที่ชนบทลงได้อีกด้วย

ขณะเดียวกันชาวบ้านลุ่มน้ำยาว ก็ให้คุณค่ากับธรรมชาติและสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นด้วยความเชื่อว่า มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และเมื่อเปรียบเทียบกับตัวเองกับโลกกับจักรวาล และกับดวงดาวแล้ว พวกเขา รู้สึกว่าตัวเองเล็กมาก มนุษย์จึงไม่มีอำนาจที่จะควบคุมธรรมชาติ และในธรรมชาตินั้นมีอันตรายต้องระมัดระวังว่าจะไปกระทบกระเทือนอำนาจของธรรมชาติ หรืออำนาจที่เหนือธรรมชาติขึ้นไปหรือไม่ ก่อนที่จะใช้ทรัพยากรธรรมชาติครั้งใดก็ตามต้องมีการขออนุญาตอำนาจธรรมชาตินั้นเสียก่อน (สุรเชษฐ์ เวชชพิทักษ์ อ่างในศิลา ฟิงแสงแก้ว ,2537) จากการพึ่งพาป่าไม้เพื่อการยังชีพ ทำให้ชาวบ้านต้องใช้ชีวิตประสานกลมกลืนกับป่าโดยไม่ทำลายป่ามากเกินไปจนความจำเป็น ด้วยเหตุนี้ความเชื่อเรื่องผีसानางไม้จึงเปรียบเสมือนเครื่องมือในการอนุรักษ์ป่าโดยปริยาย (ฉลาดชาย รมิตานนท์ และคณะ ,2536) โดยชาวบ้านมุ่งหวังให้ผีसानางคอยช่วยปกป้องข้าวกล้า ช่วยบันดาลให้มีน้ำกินน้ำใช้ตลอดฤดูทำนา และให้ได้ผลผลิตข้าวมาก ๆ ก่อให้เกิดความผูกพันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติอย่างมีเหตุผลลึกซึ้ง (อุไรวรรณ ตันกิมยง,2536) นอกจากนี้ยังเป็นการตอบแทนบุญคุณต่อป่าในฐานะที่เป็นแหล่งกำเนิดของต้นน้ำลำธาร ที่ให้ชาวบ้านได้อาศัยใช้ประโยชน์เสมอมา เป็นเสมือนแหล่งชีวิตและพันธะสัญญาการพึ่งพากันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ระหว่างผู้ใช้ป่ากับผืนป่าที่ทำให้

สังคมและชุมชนดำรงอยู่อย่างมั่นคงยั่งยืนและเป็นธรรม สะท้อนให้เห็นปรัชญาในการดำเนินชีวิตของชาวบ้านที่เน้นการปรับตัวเข้ากับธรรมชาติและการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ อีกทั้งยังเป็นการแสดงออกถึงการให้คุณค่ากับภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดกันมา (อุไรวรรณ ดันกิมยง, 2536) ซึ่งฉลาดชาย รมิตานนท์ (2527) กล่าวว่า พุทธศาสนาแบบชาวบ้านเป็นการผสมผสานระหว่างพุทธศาสนา ลัทธิพรามณ์ และความเชื่อในเรื่องผีสงฆ์ เทวดาจนเป็นระบบเดียวกัน โดยได้อธิบายไว้ว่าป่าชุมชน พิธีกรรมและความเชื่อของชุมชนที่มีต่อป่านี้เป็นการต่อยอดภูมิปัญญาป่าชุมชนและความร่วมมือ ความเป็นกลุ่มเป็นชุมชนเดียวกันของชาวบ้านจากรุ่นหนึ่งไปสู่สมาชิกรุ่นใหม่ กล่าวอีกนัยคือ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนนั้นต้องมีทรัพยากรดิน น้ำ ป่า ที่อยู่ในสภาพที่จะผลิตพื้นดินมาสู่สภาพแห่งความอุดมสมบูรณ์ได้ ทรัพยากรเหล่านั้นต้องให้ผลประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อความอยู่รอดของสมาชิกที่อาศัยอยู่ในชุมชน (เสนห์ จามริก และคณะ, 2536; ฉลาดชาย รมิตานนท์ และคณะ, 2536; ชูศักดิ์ วิทยากัด, 2540 และชูชัย สมितिไกร, 2542)

นอกจากนี้ชาวบ้านลุ่มน้ำงาวยังแสดงให้เห็นถึงความเป็นชุมชนที่เข้มแข็งและกลมเกลียวผูกพันกันอย่างลึกซึ้งในระบบเครือญาติซึ่งเป็นเครือข่ายทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำทางธรรมชาติ ผู้อาวุโส คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการป่าชุมชน (โกมล แพรกทอง, 2535; โกมล แพรกทอง และจินตนา อมรสงวนสิน, 2537) สอดคล้องกับผลการศึกษาของวีรพรณ กาญจนะจิตรา (2529); ฉลาดชาย รมิตานนท์ และคณะ (2536); ชูศักดิ์ วิทยากัด (2540) และชูชัย สมितिไกร (2542) ที่กล่าวว่า ปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งในการจัดการทรัพยากรในรูปป่าชุมชนคือ "ความเป็นชุมชน" ซึ่งชุมชนที่จะอนุรักษ์ป่าได้ต้องมีรูปแบบและความเข้มแข็ง ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างสมาชิกของชุมชนสูง

ในความจริงชุมชนมีระบบการจัดการทรัพยากรในรูปทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชน เพราะคำนึงถึงผลประโยชน์ที่ได้รับร่วมกันอย่างเป็นธรรม แต่ละชุมชนมีรูปแบบการจัดการจัดการป่าแตกต่างกันไปตามเงื่อนไข สถานการณ์และการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งชาวบ้านลุ่มน้ำงาวได้มีการจำแนกป่าในชุมชนออกตามลักษณะการใช้ประโยชน์จากป่า ได้แก่ พื้นที่อนุรักษ์ห้ามตัดไม้ทุกชนิด และห้ามนำหินออกมาจากป่าโดยเด็ดขาด เช่น ป่าชุมชนหรือป่าต้นน้ำ ป่าตามประเพณี ป่าของวัด ป่าโรงเรียน และพื้นที่ป่าที่สามารถตัดไม้ได้อยู่นอกเขตป่าชุมชน แต่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ เช่น ป่าไผ่สอย ชาวบ้านในชุมชนภาคเหนือตอนบนได้ใช้วิธีการอนุรักษ์ป่า โดยแบ่งออกเป็น ป่าอนุรักษ์ หมายถึงป่าที่เป็น

บ่อเกิดของต้นน้ำลำธาร ห้ามบุกรุกทำลายและตัดฟันต้นไม้ ป่าใช้สอย เป็นป่าซึ่งสามารถเก็บหาของป่า ตัดฟันไม้แห้งทำเชื้อเพลิงได้ มีกฎเกณฑ์ร่วมกันออกกฎกติกาและยอมรับร่วมกัน นอกจากนี้ยังห้ามมาตรการป้องกันมิให้คนในชุมชนอื่นเข้ามาบุกรุกทำลายป่าในเขตอนุรักษ์

ภายหลังจากเกิดภาวะความแห้งแล้งและขาดน้ำทำนา น้ำดื่มน้ำใช้ ชาวบ้านชุมชนลุ่มน้ำงาวได้ร่วมแรงร่วมใจกันอนุรักษ์ป่า โดยมีผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นผู้ริเริ่มและให้ชาวบ้านทุกคนมีส่วนร่วมกันดูแลป่า เพราะถือว่าเป็นป่าของทุกคน เป็นสมบัติของส่วนรวม แต่เนื่องจากติดขัดที่รัฐกำหนดให้พื้นที่อนุรักษ์ดังกล่าวเป็นป่าสงวนแห่งชาติป่าลุ่มน้ำงาว ใครเข้าไปบุกรุกตัดไม้ทำลายป่าถือว่ากระทำผิดกฎหมายบ้านเมือง แต่เนื่องจากยังมีชาวบ้านส่วนหนึ่งที่ต้องใช้ประโยชน์จากป่าอยู่ จึงได้ตกลงกันภายในอย่างไม่เป็นลายลักษณ์อักษรให้ชาวบ้านสามารถเข้าไปตัดไม้ในป่าที่กำหนดเป็นป่าใช้สอยของหมู่บ้านได้ ซึ่งกฎเกณฑ์ดังกล่าวสามารถใช้ควบคุมพฤติกรรมของชาวบ้านด้วยกันได้ดีกว่ากฎหมายบ้านเมือง เห็นได้จากไม่มีใครกล้าเข้าไปลักลอบตัดไม้ทำลายป่าในเขตป่าไม้ลุ่มน้ำงาว นอกจากเก็บหาอาหารป่าเพื่อยังชีพเท่านั้น สอดคล้องกับผลการศึกษาของ มนัส สุวรรณ (2529) ที่กล่าวว่าความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมนั้นมิได้ก่อปัญหาไปทุกประเด็น มีหลายกรณีและหลายพื้นที่ที่มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างกลมกลืนกับธรรมชาติ กล่าวคือ มนุษย์และสิ่งแวดล้อมมีส่วนสนับสนุนซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดความมั่นคงและความสมดุลของระบบนิเวศแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ภายใต้กฎเกณฑ์ของชุมชน ซึ่งเป็นการตกลงร่วมกันในลักษณะที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร แต่สามารถควบคุมและกำกับดูแลกันได้ดียิ่งกว่ากฎหมายของรัฐ รัฐจึงควรส่งเสริมสนับสนุนให้ชาวบ้านหรือชุมชนท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการสงวนบำรุงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่ง ฉลาดชาย รมิตานนท์ และคณะ (2536) กล่าวว่า ในทัศนะทางรัฐศาสตร์และในพื้นที่การรับรู้ของสาธารณชนทั่วไป ระบอบประชาธิปไตยคือ ระบบการเมืองที่อำนาจเป็นของประชาชนโดยประชาชนและเพื่อประชาชน หากมองจากทัศนะของการจัดการทรัพยากรแล้ว ระบอบประชาธิปไตยก็คือ ระบบที่ถือว่า "ทรัพยากรเป็นของประชาชน จัดการโดยประชาชน และเพื่อผลประโยชน์ของประชาชน" ดังนั้นรัฐควรคืนอำนาจให้กับประชาชน โดยให้ชุมชนหรือองค์กรท้องถิ่นเป็นเจ้าของ เป็นผู้จัดการและเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์จากทรัพยากรในท้องถิ่นของเขาและรัฐทำหน้าที่ที่ปรึกษาให้คำแนะนำและอำนวยความสะดวกหรือสนับสนุนองค์กรชาวบ้าน

ที่ผ่านมาชาวบ้านลุ่มน้ำจาวได้ใช้กฎเกณฑ์ของชุมชนในการดูแลรักษาป่าโดยลงโทษปรับเงินแก่ผู้ฝ่าฝืน และใช้มาตรการทางสังคมในระบบเครือญาติ คือการระงับการติดต่อสัมพันธ์หรือการให้คุณให้โทษทางสังคม เพื่อกำหนดพฤติกรรมของแต่ละคนไม่ให้ใช้ประโยชน์จากสถานสมบัตินั้นมากจนสร้างความเดือดร้อนให้กับบุคคลอื่นๆ เช่น ระบบความเชื่อ ธรรมเนียมปฏิบัติของท้องถิ่น กฎเกณฑ์ แต่ในทางปฏิบัติกฎเกณฑ์ของชาวบ้านก็มีปัญหาข้อจำกัดหลายประการ เช่น กรณีที่กฎเกณฑ์ของหมู่บ้านไม่ได้รับการยอมรับจากบุคคลภายนอก คณะกรรมการหมู่บ้านก็จำเป็นต้องพึ่งกฎหมายบ้านเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐในการดำเนินคดีกับผู้กระทำผิด ซึ่งชาวบ้านที่กระทำผิดจะยอมรับการตัดสินภายในหมู่บ้านมากกว่าให้หน่วยงานของรัฐดำเนินการ เพราะต้องเสียเงินจำนวนมาก อีกทั้งต้องใช้เวลาในการตัดสินคดีนาน และยังคงมีคดีความติดตัวด้วย แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรในรูปป่าชุมชนได้ดีในระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตามชาวบ้านได้มีการกำหนดว่าต้องเป็นการกระทำผิดเพียงครั้งเดียวเท่านั้น ถ้าบุคคลนั้นกระทำผิดอีกจะต้องส่งให้เจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นผู้ดำเนินคดีทันที

ในการเข้าจับกุมดำเนินคดีกับผู้กระทำผิดคือ ชาวบ้านจากบ้านต่างถิ่นที่ได้เข้าไปในป่าเพื่อนำไม้ไปซ่อมแซมเหมืองฝาย จำนวน 17 คน เมื่อประมาณปี 2518 แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาและความสามารถในการแก้ปัญหาของชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรในรูปชุมชนอีกประการหนึ่ง แม้ว่าในปัจจุบันการใช้จารีตประเพณีของชาวบ้านหรือชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรยังมีข้อจำกัด ชุมชนขาดการสนับสนุนจากกฎหมายของรัฐในการปกป้องการใช้ทรัพยากรของท้องถิ่น เพราะรัฐไม่ยอมรับสิทธิตามประเพณีและไม่ยอมให้องค์กรชาวบ้านมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และดำเนินการรักษาป่าของตนเอง เมื่อมีผู้ไม่ยอมปฏิบัติตามจารีตท้องถิ่นและชุมชนไม่สามารถบังคับเอาผิดกับผู้ที่ละเมิดการใช้ทรัพยากรของชุมชนได้ จึงต้องติดต่อขอความร่วมมือเจ้าหน้าที่ของรัฐเพื่อดำเนินคดีตามกฎหมายกับผู้กระทำผิด เพื่อให้กฎเกณฑ์ของชุมชนที่กำหนดไว้คงความศักดิ์สิทธิ์ (เสนห์ จามริก และคณะ, 2536) สอดคล้องกับผลการศึกษาของ สันธิธิตา กาญจนพันธ์ุ (2534); ประสิทธิ์ ลิปรีชา และคณะ ที่กล่าวว่า หลายหมู่บ้านในภาคเหนือ คนสามารถอยู่ร่วมกับป่าและสามารถปกป้องอนุรักษ์ป่าได้หลายชุมชนยังรักษารูปแบบการจัดการตามประเพณีไว้ได้ หลายชุมชนได้พัฒนาวิธีการใหม่ๆ เพื่อตอบสนองต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยยังมีความต่อเนื่องกับรูปแบบทางวัฒนธรรมในอดีต

2.) การศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการจัดการป่าไม้ระดับปานกลางโดยเฉพาะขั้นตอนของผลประโยชน์ชาวบ้าน มีส่วนร่วมในระดับมาก เพราะชาวบ้านนั้นมีความ

ผูกพันกับป่ามานานในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยกันและกัน โดยชาวบ้านร่วมกันพิทักษ์รักษาป่าให้คืนสู่สภาพป่าธรรมชาติเช่นดังอดีต และป่าก็สนองตอบความต้องการของชาวบ้าน โดยให้ผลตอบแทนในรูปของแหล่งเก็บหาอาหารป่า แหล่งน้ำเพื่ออุปโภคบริโภคและเกษตรกรรม แหล่งต้นน้ำลำธาร สถานที่ประกอบพิธีทางศาสนาตามความเชื่อของชุมชนที่มีต่อป่า และสถานที่ศึกษาธรรมชาติของลูกหลาน ภายใต้กรอบแนวคิดและกฎเกณฑ์ที่ชุมชนได้ตกลงร่วมกันไว้ เป็นการใช้ประโยชน์จากป่าในทางอ้อมที่ไม่กระทบต่อระบบนิเวศป่าไม้และสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับผลการศึกษาของ นิวัตติ เรื่องพานิช (2537) ที่กล่าวว่า ประโยชน์ทางอ้อมของป่าไม้มีความสำคัญมากที่สุดอย่างหนึ่ง และอาจมีมากกว่าประโยชน์ที่ได้รับโดยตรงจากป่าไม้เสียอีก ส่วนในขั้นตอนการตัดสินใจ การปฏิบัติ การและการประเมินผลชาวบ้าน ได้มอบหน้าที่ในการดูแลรักษาป่าให้ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นผู้ดูแลดำเนินการ โดยคอยติดตามผลผ่านเพื่อนบ้านหรือในการประชุมของหมู่บ้าน เมื่อพบการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าก็จะแจ้งให้ผู้ใหญ่บ้านหรือกรรมการหมู่บ้านทราบทันที เพราะขณะที่เข้าไปเก็บหาอาหารป่าหรือนำสัตว์ไปเลี้ยงก็จะสำรวจตรวจป่าไปพร้อมกันโดยมิได้ตั้งใจ สอดคล้องกับผลการศึกษาของสุรินทร์ สุริยวงศ์ (2536) ที่กล่าวว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่า หากแต่จะมอบให้เป็นหน้าที่ของคณะกรรมการหรือผู้นำหมู่บ้านในการพิจารณากิจกรรมต่างๆ แล้วนำมาแจ้งให้ที่ประชุมของหมู่บ้านทราบ และให้การรับรองสนับสนุนและสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ศลิษา พึ่งแสงแก้ว (2537) ที่กล่าวว่า แท้จริงแล้วชาวบ้านมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลอย่างมาก แต่เป็นการมีส่วนร่วมในลักษณะที่ไม่เป็นทางการจากพวกที่เข้าไปเก็บหาอาหารป่า

สาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านลุ่มน้ำงาวมีส่วนร่วมในการจัดการป่าไม้ไม่มากเท่าที่ควร เนื่องจากแต่ละครอบครัวมีรายได้แค่พอยังชีพ เวลาส่วนมากจึงใช้ไปกับการหาเลี้ยงตนเองและครอบครัว ทำให้ไม่มีเวลามากพอที่จะเข้าร่วมกิจกรรมส่วนรวมได้ นอกเสียจากว่ากิจกรรมนั้นได้มีการตกลงกันไว้เป็นทางการ ขณะเดียวกันชาวบ้านมีแนวความคิดว่าป่าไม้เป็นทรัพย์สินส่วนรวมของชุมชน (Common Property Resources) จึงตระหนักดีเสมอว่าเป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะต้องร่วมกันดูแลรักษา เพื่อมิให้ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนต้องถูกแย่งชิงจากบุคคลภายนอก ตลอดทั้งมีความสนใจ ใส่ใจและห่วงกังวลกับปัญหาการลักลอบตัดไม้อยู่ตลอดเวลา ด้วยเกรงว่าจะมีผลกระทบโดยตรงต่อความเป็นอยู่ของพวกเขา สอดคล้องกับผลการศึกษาของ มนัส สุวรรณ (2531) ;ชูเกียรติ สุวรรณ (2531) ที่กล่าวว่าทั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้นำชุมชนและประชาชนทั่วไปมีความรู้พื้นฐานและเห็นถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติต่อการดำรงชีวิตในบางเรื่อง

ค่อนข้างดี ทุกฝ่ายมีความตระหนักในปัญหาความรุนแรงและความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น สามารถระบุต้นเหตุของปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ พวกเขาจึงควรมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องดิน เรื่องป่าไม้ และสอดคล้องกับผลการศึกษาของ สากล สถิติวิทยานนท์ (2532) ที่กล่าวว่า การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทนั้น เกิดจากความสนใจและความหวังกังวลร่วมกัน เกิดจากความเดือดร้อนและความไม่พึงพอใจร่วมกันและเกิดจากการตกลงใจร่วมกัน

กล่าวได้ว่า การจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชนในระดับท้องถิ่น

ต้องมีองค์ประกอบหลักๆ 3 ประการ คือ ประการแรก การมีส่วนร่วมของประชาชน ประการที่สอง การจัดระเบียบทางสังคมของชุมชน และประการสุดท้าย การสร้างแรงจูงใจ ซึ่งในทางทฤษฎีถือว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการที่ประชาชนในท้องถิ่นเป็นผู้ริเริ่มที่จะดำเนินการกิจกรรมร่วมกัน โดยที่ทุกคนมีสิทธิในการร่วมแสดงความคิดเห็นและร่วมดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อกำหนดวิถีชีวิตของประชาชนด้วยตัวของประชาชนเอง โดยรัฐเป็นฝ่ายที่ให้การสนับสนุนตามความจำเป็น และอาศัยการจัดระเบียบของชุมชน ซึ่งต้องอาศัยการกระทำร่วมกัน (Collective Active) ผลประโยชน์ร่วมกัน (Common Interests) และความเชื่อกฎเกณฑ์ของท้องถิ่น (Customary Laws) ตลอดจนอาศัยการสร้างระบบจูงใจซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 2 ชนิด คือ แรงจูงใจจากปัจจัยภายนอก (Extrinsic Motivation) เกิดจากเครื่องล่อภายนอกตัวบุคคลที่กระตุ้นให้บุคคลเกิดแรงจูงใจและแสดงพฤติกรรม อาจจะเป็นสิ่งที่มีคุณค่าเชิงเศรษฐกิจ เช่น เงิน อาหาร เครื่องนุ่งห่ม หรือสิ่งที่ไม่มีความคุ้มค่าเชิงเศรษฐกิจ เช่น ใบประกาศเกียรติคุณ เครื่องแบบ คำชมเชย ในที่ประชุม การฝึกอบรม ส่วนแรงจูงใจอันเกิดจากปัจจัยภายใน (Intrinsic Motivation) เกิดขึ้นภายในตัวของแต่ละบุคคล โดยที่บุคคลเกิดความต้องการแสดงพฤติกรรมด้วยความศรัทธาและความรัก ซึ่งถ้าเปรียบเทียบกันแล้วด้วยแรงจูงใจจากปัจจัยภายในเป็นแรงจูงใจที่คงทนและยืนนานกว่าแรงจูงใจจากปัจจัยภายนอก (วิยุทธิ์ จำรัสพันธ์ และคณะ ,2535 และบัวเรศ ประไชโย และคณะ ,2538)

3.) การวิเคราะห์จำนวนที่ดินทำกินของครัวเรือนกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชน จำนวนที่ดินทำกินของครัวเรือนของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าไม้ ไม่สอดคล้องกับผลการศึกษาของ สุริยา ยีขุน (2537) จำนวนที่ดินทำกินแตกต่างกันก่อให้เกิดความแตกต่างกัน ในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน ไม่สอดคล้องกับผลการศึกษาของ พงษ์ศักดิ์ จัตุรเทศะ (2540) ที่กล่าวว่า จำนวนพื้นที่

ถือครองเพื่อการเกษตรมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และไม่สอดคล้องกับผลการศึกษาของ จิรายุ ทองเข่ออน (2537) ที่กล่าวว่า พื้นที่ถือครองมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการอนุรักษ์น้ำเพื่อการเกษตร เพราะชาวบ้านมีความเชื่อว่าเมื่รักษาป่าแล้วจะได้รับประโยชน์เกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ของน้ำ และสามารถแก้ไขปัญหามหาภาวะการขาดแคลนน้ำได้ (กอบกาญจน์ พจน์ชนะชัย, 2538) จึงมีส่วนร่วมในการจัดการป่าอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับชาวบ้านถือว่าป่าเป็นสิทธิหน้าหมู่และเป็นสมบัติของชุมชน ทุกคนในชุมชนจึงต้องช่วยกันอนุรักษ์พัฒนาและใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพ เสถียรภาพ ถาวรภาพและเสมอภาคซึ่งประสิทธิ์ ประคองศรี (2531) และฉลาด รมิตานนท์ และคณะ (2536) ได้สรุปความหมายไว้ดังนี้ 1) ผลิตภาพ (Productivity) คือ ความสามารถในการผลิตที่ไม่ได้ถือเอาปริมาณที่เป็นตัวเลขแต่ถือเอา "ความพออยู่พอกิน" หรือ "ได้ข้าวปลาอาหารไม่อดอยาก" ซึ่งถือว่าเป็นการวัดเชิงคุณภาพเป็นเกณฑ์ 2) เสถียรภาพ (Stability) คือ ความสามารถของระบบที่ทำให้ผลิตภาพไม่ขึ้นๆลงๆ หรือ ขาดความสม่ำเสมอ แต่พยายามรักษาให้คงเส้นคงวา เสมอ 3) ถาวรภาพ (Sustainability) คือ ระบบนั้นๆ สามารถที่จะทำการผลิตต่อไปได้อย่างยั่งยืนยาวนาน ในความหมายที่ว่า "ทำมาหากินกันตั้งแต่ปู่ย่าตาทวดลงมาถึงชั่วลูกชั่วหลาน" และ 4) เสมอภาค (Equitability) คือ การพัฒนาที่ดีต้องสร้างให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม โดยการกระจายทรัพยากรและผลประโยชน์จากทรัพยากรให้กับคนส่วนใหญ่ของประเทศนั้นคือประชาชนตามชนบทผู้ที่ใช้ชีวิตพึ่งพาอาศัยดิน น้ำ ป่า

ถึงแม้ว่าแต่ละครอบครัวจะมีที่ดินทำกินไม่มากนักก็ได้หมายความว่าพวกเขาจะไม่มีส่วนร่วมในการจัดการป่า เพราะชาวบ้านจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยป่า อาศัยน้ำ อาศัยอาหารเพื่อที่ยังชีพ จึงต้องมีหน้าที่รักษาป่าเช่นเดียวกับชาวบ้านคนอื่นๆด้วย สอดคล้องกับผลการศึกษาของ เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2534) ที่กล่าวว่า วิธีชีวิตของคนมีความสัมพันธ์กับทรัพยากรป่าไม้มาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน แม้แต่ชุมชนที่อยู่ห่างไกลจากพื้นที่ป่าก็ยังไม่สามารถที่จะขาดการพึ่งพาป่าไม่ได้เช่นกัน ต้องมีความผูกพันไม่ทางตรงก็ทางอ้อม โดยเฉพาะชุมชนเมืองนั้นจะมีความผูกพันกับป่าไม้ในด้านของการพักผ่อนหย่อนใจ ต้องอาศัยอากาศบริสุทธิ์และความร่มรื่นของต้นไม้ ซึ่งปกรณ์ จรุงสูงเนิน (2538) ได้กล่าวว่า ป่านั้นถือเป็นแหล่งเก็บธาตุทั้ง 4 คือดิน น้ำ ลม ไฟ อยู่ในตัว พื้นที่ที่เป็นป่าไม้จริงๆจะมีพื้นที่ไม้หลากหลายชนิดรวมกัน ต้นไม้ที่มีอายุมากขึ้นก็จะสร้างและสะสมธาตุทั้งสี่นี้ ทำให้เพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดินและเกิดกระบวนการเก็บกักน้ำโดยตัวของมันเอง

4.) การวิเคราะห์การได้รับผลประโยชน์จากป่ากับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ การได้รับประโยชน์จากป่าของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าไม้ สอดคล้องกับผลการศึกษาของสุริยา ยีขุน (2537) ที่กล่าวว่า การใช้ประโยชน์จากป่าแตกต่างกัน ก่อให้เกิดความแตกต่างกันในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าไม้ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ พงษ์ศักดิ์ ฉัตรเดชะ (2540) ที่กล่าวว่า การเคยเข้าไปเก็บหาของป่า เช่น เห็ดหน่อไม้ พืชผักกินได้ตามฤดูกาล และผลผลิตต่างๆ จากป่าเพื่อการบริโภคภายในครอบครัวและเพื่อจำหน่ายซึ่งเป็นกิจวัตรที่พบเห็นได้ตามชุมชนที่อยู่ในป่า มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ส่วนการพึ่งพิงป่า ไม่ว่าจะเป็นพืช สัตว์ การนำไม้มาใช้ประโยชน์ทั้งเพื่อการก่อสร้างบ้านเรือน ไม้ฟืน หรือไม้ใช้สอยอื่นๆ ตลอดจนการใช้ประโยชน์จากป่าในแง่ของการเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร เป็นสถานที่เลี้ยงปศุสัตว์ เป็นต้น ไม่มีความแตกต่างกันในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ชาวบ้านลุ่มน้ำยาวส่วนมากใช้ประโยชน์จากป่าเฉพาะส่วนที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศป่าไม้และสิ่งแวดล้อม เช่น แหล่งเก็บหาอาหารป่า แหล่งน้ำเพื่ออุปโภคบริโภค และเกษตรกรรม แหล่งรักษาต้นน้ำลำธาร สถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาตามความเชื่อของชุมชนที่มีต่อป่า และสถานที่ศึกษาธรรมชาติของลูกหลาน ตรงกันกับจุดประสงค์ที่ชาวบ้านตั้งใจจะรักษาป่าให้อุดมสมบูรณ์และฟื้นตัวคืนสู่สภาพธรรมชาติโดยเร็วกว่าค่านึงถึงประโยชน์ที่ได้รับ (สุรินทร์ สุริยวงศ์, 2536) เพื่อประโยชน์แก่ลูกหลานในอนาคต ประกอบกับชาวบ้านมีความเชื่อว่าเมื่อรักษาป่าแล้วจะได้รับผลประโยชน์เกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งน้ำ และสามารถแก้ไขปัญหาภาวะวิกฤตจากการขาดน้ำได้ (กอบกาญจน์ พจน์ชนะชัย, 2538) อย่างไรก็ตามผลประโยชน์ที่ได้รับจากป่าเหล่านี้ไม่จำเป็นต้องออกมาในรูปที่สามารถตีราคาเป็นมูลค่าทางเงินตราแต่เพียงอย่างเดียว อาจเป็นผลประโยชน์อย่างอื่นที่สร้างความพึงพอใจให้แก่ประชาชน เช่น การมีสภาพแวดล้อมที่ดีขึ้นของท้องถิ่น การเป็นนิกแผ่นดินของสมาชิกในกลุ่มการได้รับยกย่องสรรเสริญ การได้รับการยอมรับมากขึ้น รู้สึกผูกพันและเป็นเจ้าของยิ่งขึ้น การบริหารและดำเนินงานมีประสิทธิภาพดีขึ้น ชีตความสามารถเพิ่มขึ้น และผลประโยชน์เพิ่มขึ้น เป็นต้น (ดุสิต เวชกิจ, 2535)

กล่าวได้ว่าการจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ได้ผลดีที่สุด ควรให้ประชาชนหรือชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ป่าไม้ เพื่อพัฒนาชุมชนไปพร้อมกับการพัฒนาป่าไม้และในที่สุดแล้วพวกเขาเหล่านี้ก็จะเป็นผู้ได้รับประโยชน์ มีความรู้สึกเป็น

เจ้าของป่า หวงแหนป่า และสามารถอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างยั่งยืนและเป็นธรรมชาติที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดความสัมพันธ์และการใช้ประโยชน์จากป่าของคนในชุมชน ขณะเดียวกันรัฐและหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ควรทำหน้าที่ในการสนับสนุนและช่วยเหลือ และควรมุ่งพัฒนาชนบทโดยมีเป้าหมายในการพัฒนาคนมากกว่าพัฒนาวัตถุ เพื่อสนับสนุนให้ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองและทำมาหากินเลี้ยงชีพได้ในท้องถิ่นโดยไม่ต้องตัดไม้ขายหรือไม่ต้องออกไปหางานทำนอกหมู่บ้านหรืออพยพย้ายเข้าไปอยู่อาศัยในชุมชนเมือง (สถินธิตา กาญจนพันธ์, 2534)

5.) การวิเคราะห์การได้รับข่าวสารเรื่องป่าไม้กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ การได้รับข่าวสารเรื่องป่าไม้ของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เป็นการยอมรับสมมติฐานข้อ 4 ที่ว่า "การได้รับข่าวสารเรื่องป่าไม้ มีความสัมพันธ์โดยตรงกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการ" สอดคล้องกับผลการศึกษาของ สุริยา ยีขุน ที่กล่าวว่า การได้รับข่าวสารแตกต่างกัน (2537) ที่กล่าวว่า การได้รับข่าวสารแตกต่างกัน ก่อให้เกิดความแตกต่างกันในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าไม้สอดคล้องกับผลการศึกษาของ พงษ์ศักดิ์ จันทรเตชะ (2540) ที่กล่าวว่า การได้รับข้อมูลข่าวสารด้านป่าไม้ มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสอดคล้องกับผลการศึกษาของ สันติ พัฒนาศักดิ์ (2539) ที่กล่าวว่า การได้รับข่าวสารข้อมูลจากโทรทัศน์มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการอนุรักษ์ป่า ส่วนการได้รับข่าวสารข้อมูลจากวิทยุและหนังสือพิมพ์ ไม่มีการได้รับข้อมูลข่าวสารมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ในความจริงการได้รับข่าวสารเรื่องป่าไม้นั้นไม่ว่าจะโดยสื่อแหล่งใดก็ตามนับเป็นสิ่งกระตุ้นหรือเป็นแรงเสริมทางบวกให้ชาวบ้านมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับป่าเพิ่มมากขึ้น สามารถใช้ประโยชน์จากป่าได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน อีกทั้งยังเป็นการเพิ่มความเข้าใจในสิ่งที่ชาวบ้านได้ร่วมกันทำในกิจกรรมการอนุรักษ์ใช้ประโยชน์ และพัฒนาป่าไม้ของหมู่บ้านตามวิถีชีวิต วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมหรือไม่ อย่างไรก็ตาม ด้วยความหวังว่าพวกเขาจะได้รับการสนับสนุนให้มีสิทธิอันชอบธรรมในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นโดยองค์กรชาวบ้านโดยเร็ว รัฐและหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ควรส่งเสริมสนับสนุนระบบเครือญาติและระบบเครือข่ายการเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากร

ป่าไม้ ซึ่งเป็นการถ่ายทอดจากครอบครัวสู่ชุมชนและระหว่างชุมชนด้วยกัน มีการเรียนรู้หลายด้านทั้งจากอุดมการณ์ป่าชุมชนหรือความเชื่อของชุมชนที่มีต่อป่าที่ถือว่าเป็นการจัดการป่าในอีกระดับหนึ่งที่เชื่อมโยงสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ มาควบคุมให้ทุกคนต้องปฏิบัติตาม และเป็นการเรียนรู้ในการแสวงหาหลักประกันของชุมชนที่ต้องพึ่งพิงป่า โดยใช้ระบบเครือข่ายทางสังคม (Social Network) เป็นตัวเชื่อมในการเรียนรู้และเป็นตัวเอื้อประโยชน์ในการจัดการป่า พร้อมกับเป็นการสนับสนุนให้กำลังใจในการจัดการเสริมสร้างการเรียนรู้ให้มากขึ้น โดยการสร้างพลังปัญญาและพลังชุมชนให้เข้มแข็ง ด้วยการค้นหาผู้นำที่มีอยู่ตามธรรมชาติ และกระตุ้นให้ชาวบ้านรู้จักวิธีคิดและมีฐานความคิดที่ถูกต้องตามปรัชญาของ ดร.โกวิท วรพิพัฒน์ เรื่อง"คิดเป็น" กล่าวคือ ต้องเป็นผู้คิดเป็น ทำเป็น และแก้ไขปัญหาเป็น โดยเรียนรู้เกี่ยวกับตนเอง สังคมและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนวิชาการ เพื่อเป็นจุดประกายความคิดในกลุ่มเล็ก ๆ แล้วแผ่ขยายไปสู่ชุมชน เกิดเป็นเครือข่ายและพัฒนาไปสู่เครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อชาวบ้านและชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด

5.4 ข้อเสนอแนะ

ในขณะที่กระแสสังคมด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและสิทธิมนุษยชนกำลังได้รับการตอบรับจากประชาชนทั่วทุกมุมโลก กรณีข้อถกเถียงหรือความคิดเห็นที่ไม่ตรงกันในกรณีของพระราชบัญญัติป่าชุมชน ก็ควรจะได้มีการพิจารณาหาข้อยุติอย่างรวดเร็ว เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของประเทศในอนาคต ขณะเดียวกันรัฐก็ควรเตรียมความพร้อมของชุมชนด้วย โดยเฉพาะด้านการศึกษา การให้ความรู้ความเข้าใจการให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องเป็นจริงและเที่ยงตรง ไม่ว่าจะดำเนินการโดยหน่วยงานของรัฐหรือองค์กรพัฒนาเอกชน ทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยเฉพาะกรมป่าไม้ซึ่งมีบทบาทสำคัญที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและทัศนคติของชาวบ้านนั้น จะต้องมีความเที่ยงธรรม การใช้หลักนิติศาสตร์เพียงอย่างเดียวไม่สามารถแก้ไขปัญหาให้ลุล่วงไปได้แต่ก็มีได้หมายความว่า จะเพิกเฉยต่อกฎหมายเพราะบางครั้งการแก้ปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าหรือการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า ล่าฟันชาวบ้านด้วยกันเองก็ไม่สามารถดำเนินการได้ทุกกรณี เนื่องจากมีข้อจำกัดหลายอย่าง เช่น ความมั่นคงปลอดภัยต่อชีวิตและครอบครัว ความเป็นญาติพี่น้องกัน การไม่ให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ด้วยเหตุผลส่วนตัว เป็นต้น ทั้งนี้การใช้หลักกฎหมายปฏิบัติต่อชาวบ้านโดยถูกต้องเที่ยงตรง ยุติธรรมและยอมรับสิทธิชุมชน ก็เป็นสิ่งจูงใจให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมกับรัฐในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในท้องถิ่นให้กับชุมชนตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่

8 (พ.ศ.2542 – 2544) ซึ่งสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ที่เน้นการส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชน องค์กรประชาชน และองค์กรปกครองท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป้องกันและแก้ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเร่งรัดการออกพระราชบัญญัติให้แก่ประชาชนหรือชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรโดยนิตินัยพร้อมกับปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ของบุคลากรของรัฐให้ทำหน้าที่ส่งเสริม ให้คำแนะนำปรึกษาหารือ สนับสนุนองค์กรชาวบ้าน ทั้งในด้านองค์ความรู้ วิชาการ วัสดุอุปกรณ์และงบประมาณที่จำเป็น เพื่อให้องค์กรชุมชนสามารถบริหารจัดการทรัพยากรท้องถิ่นของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ยั่งยืนและเป็นธรรม ดังนั้นสิ่งที่ควรให้ความสำคัญเร่งด่วนคือ

1. รัฐควรยอมรับสิทธิของชุมชนในการจัดการป่าไม้ที่มีมาตั้งแต่เดิม ตามกฎเกณฑ์ทางจารีตประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน ด้วยการกระจายอำนาจหน้าที่การบริหารจัดการป่าไม้แก่ชุมชน โดยรัฐมีหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนและกำกับดูแลการจัดการทรัพยากรของชุมชนเพื่อให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่ชุมชนริเริ่ม เพราะทรัพยากรธรรมชาติเป็นของปวงชน ตลอดจนรัฐและชุมชนท้องถิ่นควรมีสติและหน้าที่ร่วมกันในการอนุรักษ์ ใช้ประโยชน์และพัฒนาทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนถาวร

2. รัฐควรส่งเสริมชุมชนที่มีชีวิตสัมพันธ์กับป่า ให้ได้มีส่วนร่วมกับรัฐในการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อม ตลอดจนรับฟังประเพณีและวิธีการที่หลากหลายที่ราษฎรใช้ในการจัดการทรัพยากร ซึ่งจะทำให้ชุมชนมีความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของป่า เพื่อให้ราษฎรในชุมชนอนุรักษ์พัฒนาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนและเป็นธรรม อีกทั้งชาวบ้านที่อยู่กับป่าก็มีองค์ความรู้ที่เราสามารถพัฒนาได้ด้วยการเข้าไปศึกษาวิจัยการใช้ทรัพยากรของชาวบ้านและนำมาใช้ประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่

3. การได้รับข่าวสารเรื่องป่าชุมชน และการเข้าถึงทรัพยากรในรูปแบบของการใช้ประโยชน์จากป่า นับเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าไม้ ดังนั้นรัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรพัฒนาระบบการให้ข้อมูลข่าวสารเพื่อให้มีประสิทธิภาพแพร่หลายและเกิดความต่อเนื่อง เนื่องจากบางชุมชนในชนบทเป็นชุมชนห่างไกล โอกาสเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเป็นไปได้ยากและมีปัญหาอุปสรรคทั้งในด้านภาษา วัฒนธรรม และการคมนาคม การจัดสัมมนาเวทีชาวบ้านหรือการนำชาวบ้านไปศึกษาดูงานนอกพื้นที่ นับเป็นวิธีการที่ชาวบ้านสามารถรับรู้ได้ง่าย กล่าวแสดงออกและกล้าแสดงความคิดเห็นมากขึ้น สมควรเป็นอย่างยิ่งที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องพึงได้นำไปปฏิบัติในการส่งเสริมให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตน

ส่วนการเข้าถึงทรัพยากรนั้น รัฐควรสร้างหลักประกันของชาวบ้านเพื่อความมั่นคงในการถือครองที่ดินทำกิน โดยให้สิทธิทำกินแก่ชาวบ้านหรือชุมชนในรูปของทรัพย์สินส่วนรวมของชุมชน ซึ่งตั้งอยู่บนหลักการของสิทธิการใช้ทรัพยากรที่ระบบการจัดการโดยกลุ่มผู้ใช้ซึ่งกำหนดกฎเกณฑ์ว่า ใครบ้างมีสิทธิ์ใช้ ใครบ้างไม่มีสิทธิ์ และควรใช้อย่างไร โดยมีชุมชนเป็นผู้ใช้และผู้จัดการ หรือที่เรียกว่า “สิทธิหน้าหมู”

4. การเริ่มต้นที่จะนำไปสู่สัมพันธภาพที่ดีขึ้นระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้กับชาวบ้าน เพื่อลดความขัดแย้งของทั้งสองฝ่าย รัฐควรริเริ่มโดยการให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการปลูกหรืออนุรักษ์ต้นไม้ โดยด้านหนึ่งสามารถวัดระดับความสัมพันธ์ได้ด้วยความร่วมมือที่จะได้รับและอัตราการรอดตายของกล้าไม้ ตลอดจนดูได้จากความกระตือรือร้นของชาวบ้าน ส่วนอีกด้านหนึ่งรัฐควรอบรมสัมมนานักส่งเสริมการป่าไม้ที่ทำงานร่วมกันกับชาวบ้าน ให้มีความสนใจในเรื่องความจำเป็นทางด้านการเพาะปลูกกับการหาที่เลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านมากขึ้น และช่วยหาวิธีที่จะให้ต้นไม้มีส่วนทดแทนคุณประโยชน์ให้กับชาวบ้านได้อย่างไรบ้าง โดยอาจต้องเริ่มจากการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในการปฏิบัติงานร่วมกับนักส่งเสริมการเกษตรในท้องถิ่น หรือเข้ารับการเรียนรู้จากผู้ชำนาญการเฉพาะด้าน เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน และรู้ซึ่งถึงความเกี่ยวพันระหว่างคนกับป่า ระบบนิเวศกับระบบสังคมหรือมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ตลอดจนรู้วาระระบบเกษตรกรรมในท้องถิ่นทำงานกันอย่างไร เพราะสวัสดิภาพของทั้งสองอย่างคือสิ่งแวดล้อมและชาวบ้านเข้ามาเกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ เนื่องจากบุคคลภายนอกบางกลุ่มมักจะมีทัศนคติต่อทรัพยากรธรรมชาติในรูปของมูลค่าเป็นเงินเป็นทอง มากกว่าที่จะเห็นบทบาทในทางคุ้มครอง หรือความสามารถที่จะให้การสนับสนุนความกินดีอยู่ดี หรือการเป็นแหล่งผลิตอาหารและให้ความมั่นใจในเรื่องแหล่งอาหารของชาวชนบท อย่างไรก็ตาม สิ่งนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต้องเป็นผลที่เกิดจากการทำงานร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับชาวบ้านอย่างแท้จริงและด้วยความจริงใจเท่านั้น

5. การวิจัยในอนาคตควรศึกษาเครือข่ายในการจัดการทรัพยากร ซึ่งเป็นเครือข่ายที่อยู่ภายใต้บริบทของระบบนิเวศที่มีขอบเขตของกลุ่มน้ำและพื้นที่ที่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมกัน เช่น ภูเขาสูงเดียวกัน ต้นน้ำเดียวกัน ลุ่มน้ำเดียวกัน ป่าผืนเดียวกัน เป็นต้น เพื่อได้ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนที่มีต่อการจัดการทรัพยากรป่าไม้ว่าเป็นธรรมชาติและยั่งยืน และเพื่อเป็นแนวทางขยายเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนตลอดถึงเพื่อเป็นการเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ที่ชาวบ้านแต่ละหมู่บ้านได้ร่วมกันดูแลรักษาไว้ก่อน

6. แล้วให้มีอาณาเขตกว้างขวางและครอบคลุมทั้งทั้งปวงมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ควรศึกษารูปแบบวิธีปฏิบัติขององค์กรพัฒนาเอกชนหรือหน่วยงานของรัฐ ที่ทำหน้าที่ด้านการบริหารจัดการทรัพยากรในรูปป่าโดยชุมชน เพื่อเปรียบเทียบกับ การดำเนินงานของประชาชน และนำข้อเด่นข้อด้อยของแต่ละหน่วยงานไปปรับปรุงแก้ไขเพื่อเป็นแนวทางที่เหมาะสมกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชนในอนาคต